

## Door de tijd heen

---

De volgende beschrijvingen gaan over het voormalige eiland Schokland in de Zuiderzee (nu IJsselmeer) en staan in willekeurige volgorde:

- 1 De VOC liet in een en hetzelfde jaar twee schepen bouwen die genoemd werden naar dorpen op het eiland Schokland: de *Ens* en de *Emmeloord*.
- 2 In het begin van de Nederlandse Opstand bleef het dorp Emmeloord op het noordelijk deel van het eiland Schokland katholiek en ging het dorp Ens op het zuidelijk deel over naar de nieuwe religie.
- 3 In het gebied van Schokland werd gevestigd met behulp van visfuiken en er werd gejaagd met stenen pijlpunten. Landbouw speelde een kleine rol in de voedselvoorziening.
- 4 Na de Beurskrach werden veel werklozen ingezet bij de aanleg van dijken voor de drooglegging van de Zuiderzee. Schokland was vanaf dat moment geen eiland meer.
- 5 Schokland kwam onder het bestuur van de heren van Kuinre. Zij waren leenmannen van de bisschop van Utrecht.
- 6 Tijdens de ontginning van de Noordoostpolder vonden veel onderduikers werk als polderjongens, ook op Schokland.

- 2p 1 Zet deze beschrijvingen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

## Prehistorie en oudheid

---

*Gebruik bron 1.*

Stel: je doet onderzoek naar het beeld dat de Romeinen van de Grieken hadden en je vindt deze gegevens over Cato (234-149 voor Christus), de schrijver van de bron:

- 1 In 198 voor Christus was Cato praetor (de hoogste Romeinse bestuurder) op Sicilië, een eiland waar veel Grieken woonden.
- 2 In 184 voor Christus werd Cato benoemd tot censor. In deze politieke functie hield hij toezicht op het gedrag van burgers en nam hij maatregelen om de publieke moraal en de privé-moraal te verbeteren.
- 3 Het onderwijs in Rome was in handen van slaafgemaakte Grieken en ook de meeste boeken werden in het Grieks geschreven. Cato was een van de eerste auteurs die alleen in het Latijn wilde schrijven.

Je concludeert dat het beeld dat Cato in de bron weergeeft niet representatief is voor zijn tijd.

- 4p 2 Leg je conclusie uit door:
- aan te geven wat het gangbare beeld is van de Griekse cultuur in het Romeinse Rijk en
  - aan te tonen dat het beeld dat Cato weergeeft hiervan afwijkt en
  - met twee van de gegevens een verklaring te geven voor de opvatting van Cato.

## De middeleeuwen

---

### *Gebruik bron 2.*

Paus Johannes X wil met zijn advies de kerstening van Normandië bevorderen.

- 2p **3** Toon dit aan door aan te geven:
- welke methode Johannes X voorstelt en
  - waardoor deze methode de kerstening kan bevorderen.

Drie gegevens over Jan zonder Land, koning van Engeland van 1199 tot 1216:

- 1 In 1189 bleef Jan zonder Land in Engeland achter toen zijn broer Richard Leeuwenhart met een leger naar Jeruzalem vertrok om die stad te veroveren.
- 2 In 1205 kreeg Jan zonder Land ruzie met paus Innocentius III omdat Jan zelf de nieuwe bisschop van Canterbury wilde benoemen.
- 3 In 1215 dwongen onder meer leden van de stedelijke burgerij Jan zonder Land om de Magna Carta te tekenen, waardoor de macht van de koning werd beperkt.

Deze gegevens uit het leven van Jan zonder Land kunnen gebruikt worden om verschillende kenmerkende aspecten van de late middeleeuwen te illustreren.

- 3p **4** Toon dit aan door elk van deze drie gegevens steeds te koppelen aan een ander kenmerkend aspect van deze periode.

### *Gebruik bron 3.*

Henry Knighton levert kritiek op John Wycliff.

- 4p **5** Licht deze kritiek toe door, telkens met een verwijzing naar de bron, uit te leggen dat:
- John Wycliff vooruitloopt op de Reformatie en
  - Henry Knighton waarschijnlijk zijn eigen positie wil beschermen.

## Door de tijd heen

---

Vrouwenkleding vormt een weerspiegeling van de tijd waarin die werd gedragen. De volgende beschrijvingen van vrouwenkleding staan in willekeurige volgorde:

- 1 De bikini is vernoemd naar het eiland in de Stille Oceaan waar de Amerikanen, een paar dagen voor de introductie van deze nieuwe zwembkleding, een van de eerste atoombommen testten: atol Bikini.
- 2 De feministen van Dolle Mina droegen minirokken en verbrandden hun bh's als protest tegen bestaande gezagsverhoudingen, waardoor ze bijdroegen aan een sociaal-culturele verandering.
- 3 Engelse strijdsters voor vrouwenkiesrecht hadden een voorkeur voor de losse, rechte reformjurken zonder korset. Zij combineerden de jurken met sieraden, hoeden en linten in paars, wit en groen, de kleuren van hun beweging.
- 4 In Nederland werden tijdens de bezettingsjaren voor het eerst blote benen met sokjes en lange broeken voor vrouwen geaccepteerd, als gevolg van de textielschaarste die toen heerste.
- 5 In Suriname werd de *angisa* (een hoofddoek) als pronkstuk samen met de *koto* (een rok) gedragen door slaafgemaakte vrouwen. Door hun hoofddoeken op speciale wijze te vouwen gaven de vrouwen boodschappen over hun plantage-eigenaren door.
- 6 Vrouwen van het Taino-volk droegen alleen een soort schortjes van katoen dat ze zelf verbouwden, sponnen en weefden, zo schreef Columbus tijdens een van de eerste ontdekkingsreizen in naam van de Spaanse koning.

- 2p **6** Zet deze gebeurtenissen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

## Vroegmoderne tijd

---

Hieronder staan vier gegevens over besmettelijke ziekten:

- 1 In de zestiende eeuw stierven miljoenen inheemse bewoners van Zuid-Amerika aan de mazelen, een in dat werelddeel onbekende ziekte die van buitenaf geïntroduceerd werd.
- 2 In de achttiende eeuw liet de Russische keizerin Catharina zich inenten tegen de pokken als voorbeeld voor de Russische bevolking die de inenting wantrouwde.
- 3 In de eerste helft van de negentiende eeuw ging de Britse overheid in steden voorzieningen voor schoon drinkwater en riolering aanleggen en het huisvuil ophalen waardoor de verspreiding van cholera werd tegengegaan.
- 4 In 1918 kon de Spaanse griep zich razendsnel over de wereld verspreiden door de verplaatsing van honderdduizenden mensen.

De verspreiding van besmettelijke ziekten en het beleid hiertegen houden verband met historische ontwikkelingen in de tijd van verspreiding.

- 4p 7 Licht dit verband toe voor elk van de gegevens, telkens met een kenmerkend aspect uit die tijd.

In het vijfde artikel van de Unie van Utrecht (1579) werd overeengekomen dat er een belasting op de verkoop van goederen als wijn, bier, zout en wollen lakens zou worden opgelegd aan alle gewesten van de Unie.

- 2p 8 Licht deze afspraak toe door aan te geven:
- tegen welk principe van de opstandige Nederlandse gewesten dit artikel leek in te gaan en
  - welke noodzaak er werd gezien voor het opnemen van deze afspraak.

*Gebruik bron 4.*

- 3p 9 Licht de gebeurtenissen in 's-Hertogenbosch toe door:
- uit te leggen dat de calvinisten in 's-Hertogenbosch reageren op het bericht van de Spaanse verovering van Maastricht en
  - aan te tonen dat de Opstand in de Nederlanden niet alleen tegen het Spaanse gezag gericht is.

*Gebruik bron 4.*

Op 8 juli 1579 trekt het stadsbestuur van 's-Hertogenbosch de aanvaarding van de Unie van Utrecht weer in. Het stadsbestuur koopt daarna het verslag van Heyman Voicht van Oudheusden voor 30 gulden. Een bewering:

Het verslag van Voicht van Oudheusden geeft een eenzijdig beeld van de gebeurtenissen in 's-Hertogenbosch en is voor het stadsbestuur toch interessant.

- 4p **10** Ondersteun beide delen van de bewering door:
- aan te tonen dat het verslag een eenzijdig beeld geeft van de gebeurtenissen, waarbij je je antwoord ondersteunt met een verwijzing naar de bron en
  - uit te leggen welke boodschap het bestuur met dit verslag kan overbrengen.

*Gebruik bron 5.*

Stel: je doet onderzoek naar de discussie in de Republiek over een staatsvorm en je vindt deze bron. Je concludeert dat de auteur het niet eens zal zijn geweest met een onderdeel van de politieke koers van de opstandige gewesten op dat moment.

- 2p **11** Leg die conclusie uit.

Twee opvattingen over slavernij in de Republiek:

- 1 Tussen 1596 en 1609 verschenen in de Republiek twaalf edities van het boek *Spiegel der Spaensche Tyrannye gheschiet in West-Indien* waarin de slavernij in de Spaanse koloniën in Amerika scherp werd veroordeeld.
- 2 Tussen 1640 en 1660 verschenen er verschillende publicaties van predikanten waarin beweerd werd dat slavernij onder bepaalde omstandigheden was toegestaan.

- 2p **12** Verklaar het verschil in opvatting over slavernij vanuit de omstandigheden waarin de Republiek op dat moment verkeerde.

Een bewering:

De verlichte opvatting over de invloed van God op het dagelijks leven tastte de legitimatie van het absolutisme aan.

- 3p **13** Ondersteun deze bewering door:
- aan te geven waarmee de absolute vorsten hun positie legitimeerden en
  - uit te leggen waardoor de pas ontdekte natuurwetten deze legitimatie konden ondermijnen.

*Gebruik bron 6.*

Betje Wolff beschrijft in haar boek een opvatting over de betekenis van de vrouw als moeder en opvoedster. Op grond van dit bronfragment kom je tot de conclusie dat Betje Wolff behoort tot de gematigde stroming van de Verlichting.

- 4p 14 Ondersteun deze conclusie door uit te leggen:
- met een gegeven uit de bron op welk verlicht denkbeeld Betje Wolff zich baseert en
  - dat uit de bron blijkt dat Betje Wolff tot de gematigde stroming van de Verlichting behoort.

## Een geschiedenis:

De Britse journalist en politiek denker Thomas Paine had met zijn boek *The Rights of Man* (1791-1792) veel invloed. Het boek is een pleidooi voor een samenleving waarin de natuurlijke rechten van de mens gerespecteerd worden, erfelijke bestuursfuncties zijn afgeschaft en de staat zorgt voor het welzijn van de armen.

Hij vertrok in 1792 naar Frankrijk en kreeg daar hetzelfde jaar het ereburgerschap en hij werd afgevaardigde in de Nationale Conventie (die een nieuwe grondwet moest opstellen). Nadat Paine tevergeefs ervoor pleitte om het leven van de voormalige koning Lodewijk XVI te sparen en hem te verbannen, werd hij in 1793 gearresteerd en gevangengezet.

- 2p 15 Verklaar het verschil in waardering voor Thomas Paine vanuit de politieke ontwikkeling in Frankrijk op beide momenten.

## Moderne tijd

---

Zowel in 1848 als in 1917 voerden kandidaten voor de Tweede Kamer in Nederland verkiezingscampagnes.

- 1 In 1848 bestond de campagne vooral uit het plaatsen van een advertentie met de naam van de kandidaat en het houden van een redevoering op een kleine, besloten bijeenkomst.
  - 2 In 1917 lag bij de campagne de nadruk op het verspreiden van een grote hoeveelheid pamfletten, het organiseren van vrij toegankelijke bijeenkomsten en grote publieke evenementen zoals parades.
- 2p 16 Noem een negentiende-eeuwse politieke ontwikkeling en verklaar daarmee het verschil tussen beide manieren van campagnevoeren.

*Gebruik bron 7.*

Bismarck weerlegt met deze toespraak kritiek op zijn alliantiepolitiek.

- 4p 17 Leg uit, telkens met een verwijzing naar de bron:
- welke kritiek op zijn alliantiepolitiek Bismarck weerlegt en
  - welke waarschuwing Bismarck geeft voor het breken met de alliantiepolitiek.

Vanaf zijn installatie in 1933 hield de Amerikaanse president Roosevelt regelmatig radiotoespraken, die hij *fireside chats* ('praatjes bij het haardvuur') noemde.

Hierbij past de volgende bewering:

Deze toespraken gebruikte Roosevelt om de Amerikaanse bevolking uit te leggen waarom het regeringsbeleid nodig was om de grote problemen aan te pakken die in die tijd speelden.

- 4p **18** Ondersteun deze bewering voor de jaren dertig en voor de jaren veertig, telkens met behulp van een gebeurtenis uit die tijd.

De nationaalsocialisten in Duitsland noemden hun bewind het 'Derde Rijk'.

Een bewering:

Zij wilden daarmee enerzijds continuïteit met het 'Tweede Rijk' van Wilhelm II benadrukken en anderzijds zich afzetten tegen de Republiek van Weimar.

- 2p **19** Leg de bewering uit.

Stalin kon de snelle opmars van het Duitse leger in de Sovjet-Unie alleen stoppen door de bevolking aan te sporen in een 'Grote Vaderlandse Oorlog' het land te verdedigen.

- 2p **20** Leg uit dat deze aansporing een breuk vormde met de communistische ideologie.

*Gebruik bron 8.*

Na de Slag bij Stalingrad wordt in 1943 het bevel gegeven de *Atlantikwall* te versterken met hindernissen en mijnenvelden op de stranden.

- 2p **21** Leg uit welke propagandaboodschap de Duitse bezetter met dit affiche wil overbrengen in Nederland.

*Gebruik bron 9.*

Een interpretatie:

Deze prent in het blad *Eulenspiegel* ondersteunt het beeld van West-Duitsland als vijand dat in de DDR bestaat.

- 4p **22** Licht de interpretatie toe door telkens met een verwijzing naar de bron aan te geven:
- wat in de prent wordt weergegeven over de aantrekkingskracht van West-Duitsland en
  - welke waarschuwing aan de bevolking van de DDR de prent bevat.

In 1986 werd in Berlijn een militaire parade gehouden voor Oost-Duitse politici ter viering van het 25-jarig bestaan van de Muur. Het motto van het jubileum luidde: "1961-1986, 25 jaar antifascistische beschermingsmuur".

Als verklaring voor het motto doet een historicus twee beweringen:

- 1 Dit motto kan worden verklaard door eerdere ervaringen van de Duitse communisten.
- 2 Dit motto werd door de Oost-Duitse regering gekozen om de 'ware' reden voor de bouw van de Muur te verbergen.

2p **23** Ondersteun elke bewering met een historisch argument.

*Gebruik bron 10.*

Deze foto wordt in de illegale Tsjecho-Slowaakse krant *Smena* gepubliceerd en naar het Westen gesmokkeld.

Er wordt op twee manieren op de foto gereageerd:

- 1 De Sovjetregering verbiedt verdere publicatie van de foto, omdat de foto in strijd is met de communistische ideologie.
- 2 In het Westen wordt de foto veelvuldig gepubliceerd, maar de verontwaardiging die de publicatie oproept, leidt niet tot militair ingrijpen.

4p **24** Leg voor elk van beide reacties uit waardoor de foto past bij het gevoerde politieke beleid.

*Gebruik bron 11.*

Met deze bron kun je twee kenmerkende aspecten van de tweede helft van de twintigste eeuw illustreren.

2p **25** Noem die twee kenmerkende aspecten en geef telkens aan waardoor de bron dit aspect illustreert.

In 1974 werd de Meld- en Regelkamer opgericht (M.E.R.K.), een actiegroep die zich richtte tegen vrouwendiscriminatie in de media en in de reclame.

De oprichting van M.E.R.K. kan in verband gebracht worden met twee sociaal-culturele ontwikkelingen in Nederland na de Tweede Wereldoorlog.

2p **26** Geef aan welke twee sociaal-culturele ontwikkelingen dit zijn.